

Відгук
офіційного опонента на дисертаційне дослідження Голованя О.О.
«Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та
глобального розвитку

У дисертаційному дослідженні Голованя О.О. проведено системний та ґрунтовний політологічний аналіз зовнішньополітичних стратегій США на початку XXI століття. Актуальність такої тематики обумовлена як необхідністю теоретичного осмислення еволюції зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, як ключового актора міжнародної системи пост біполярного періоду, так і, у більш практичному розумінні, пошуком найбільш ефективних шляхів поглиблення стратегічного партнерства України зі США на сучасному етапі.

Цілком можна погодитися з автором дисертаційного дослідження, що, зважаючи на складність процесу еволюції зовнішньополітичних основ діяльності США та багатоаспектність її практичного втілення в сучасний період, особливої актуальності набуває комплексне дослідження зовнішньої політики США в дихотомічному поєднанні внутрішніх і зовнішніх факторів її формування, оскільки такий підхід дозволяє простежити трансформацію і встановити ключові закономірності розвитку американської міжнародної стратегії початку XXI ст., зробити ґрунтовні прогнози щодо її змісту і можливих форм у майбутньому (с.4). Розуміння ідеологічних основ та визначальних факторів формування та імплементації американського зовнішньополітичного курсу є запорукою ефективної стратегії щодо розвитку комплексу відносин зі США, особливо з огляду на те, що у Стратегії національної безпеки, затвердженій Президентом України у травні 2015 року відзначається, що на глобальному рівні поглиблення стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки як гарантом міжнародної

безпеки на євроатлантичному просторі є головним українським зовнішньополітичним пріоритетом

В цілому, наукові розвідки, присвячені комплексному висвітленню діяльності США на міжнародній арені, мають значне теоретичне та практичне значення для вітчизняної політології, історіографії, дипломатії.

Загалом, положення запропонованого дослідження можуть бути використані під час розробки інформаційно-аналітичних документів у державних установах відповідного спрямування та підготовки навчальних курсів з політології, теорії міжнародних відносин, основ національної безпеки держави, методології та методів дослідження міжнародних відносин, міжнародних систем та проблем глобального розвитку тощо.

Наукове дослідження виконане в межах планової теми наукових досліджень відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України «Системоутворююча роль євроатлантичного співтовариства у XXI столітті: прогностичний вимір» (державний реєстраційний номер 0111U000007) та планової наукової теми відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» «Стратегічне партнерство міжнародних суб'єктів у контексті глобальних політичних трансформацій» (державний реєстраційний номер 0114U000641), що підкреслює його прикладне значення.

Структура дослідження, обрана автором, дозволяє повною мірою розкрити особливості реалізації зовнішньополітичних концепцій США упродовж президенства Дж. У. Буша і Б. Обами. У *вступі* дослідження обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт та предмет, мету і завдання дисертаційної роботи. Варта уваги також комплексна методологічна база, використана О.О. Голованем для аналізу визначеної проблематики. У *вступі* вичерпно розкрито наукову новизну, практичне значення дослідження.

Варто відзначити *наукову новизну* окремих аспектів дисертаційної роботи. Зокрема, потрібно наголосити на тому, що вперше у вітчизняній науково-дослідницькій традиції комплексно проаналізовано ключові складові змісту,

особливості трансформації зовнішньої політики США та основні закономірності формування зовнішньої стратегії США в її динамічному розвитку упродовж діяльності президентських адміністрацій Дж. Буша – мол. і Б. Обама. Варто також відзначити, що, автором проаналізовано зовнішню політику США ХХІ ст. як комплексний феномен, який формується як під впливом обставин історичного процесу та глобального розвитку, так і під тиском внутрішніх факторів, зокрема, еволюції громадської думки та міжпартійної боротьби всередині США. Таке комплексне бачення, без сумніву, підсилює релевантність висновків дисертаційної роботи. Помітним внеском в сучасну українську політологічну науку є також всебічне теоретичне осмислення і представлення авторської типологізації основних здобутків і програвів зовнішньополітичної стратегії США, що реалізувалася Дж. Бушем – мол. і Б. Обамою, в контексті процесу прийняття Білим домом рішень про подальший розвиток міжнародної діяльності США.

Звертаючись до структурних особливостей дисертації, зауважимо, що у *першому розділі*, на тлі вичерпного аналізу наявної з обраної теми наукової літератури, досліджено теоретико-методологічні підходи, які концептуально розкривають сутність феномену зовнішньої політики США. Варто відзначити авторську систематизацію за сімома категоріями джерельної бази дисертації (с. 19-21), яка охоплює як комплексні наукові дослідження американських, європейських, українських та російських дослідників, так і документи, аналітичні записки, і новинні повідомлення з періодичних видань. Такий підхід автора дозволяє говорити про багатогранність і обґрунтованість наведеної аргументації та висновків, представлених у дослідженні.

Як зазначалося вище, методологічна база, використана у дисертаційній роботі, є достатньо комплексною і консолідованою. Необхідно звернути увагу на ефективне використання автором інструментарію компаративного аналізу, Головною метою аналізу в подальшому для побудови комплексного бачення нової стратегії президента Б. Обама на предмет зовнішньої політики США і її відмінностей від специфіки участі у міжнародному житті країни під час правління Дж. Буша – мол.

О.Головань повною мірою розкриває доктринальні основи зовнішньополітичних стратегій Сполучених Штатів Америки, зауважуючи, що вони варіюються у спектрі двох основних підходів до зовнішньої політики: ізоляціонізму та інтервенціонізму. Автором запропоновано систематизувати зовнішньополітичні стратегії США за трьома основними концепціями, а саме концепцією «жорсткої» (відвертої) гегемонії США, ліберально-консервативною концепцією лідерства («ліберальна гегемонія»), і ліберально-реалістською концепцією лідерства (с. 25-28).

Особливої уваги заслуговує компаративний аналіз зовнішньополітичних стратегій республіканців і демократів. Як зауважує автор, відмінною особливістю республіканської адміністрації є жорсткий реалізм, а доктрина національних інтересів, що віддає виражений пріоритет зовнішнім, а не внутрішнім справам, орієнтується на використання силових інструментів, підтримку союзників і вироблення такої стратегії, цілі якої можуть бути виконані, в той час як при веденні зовнішньополітичних справ, Демократична партія віддає перевагу цілі, або результату, що не передбачає конструювання довгострокової стратегії і обмежуючись фактичним політичним прагматизмом. Слушним також є спостереження автора, що на початку ХХ століття в американському політико-академічному співтоваристві відбулося зближення позицій політиків і зовнішньополітичних експертів різної політичної орієнтації щодо змісту, спрямованості та масштабів реалізації глобальної стратегії США в ХХІ ст. (с.69-70).

Далі, у *другому розділі*, використовуючи вихідні положення та категоріально-понятійний апарат окреслених наукових підходів, автором розкривається особливості трансформацій зовнішньополітичного курсу США за президенства Дж. Буша-мол., та Б. Обама. Досить критично розкриваючи провідні аспекти стратегії боротьби з глобальним тероризмом Дж. Буша-мол., автор доводить, що її результатом стало радше ускладнення процесів міжнародно-системних трансформацій, що зрештою і позначилося на можливостях США для просування власних національних інтересів на глобальній арені. Більш ефективною, на думку автора, виявилася стратегія

м'якої сили демократичної адміністрації Б.Обами, що дозволила подолати негативний імідж країни на міжнародній арені, досягти успіхів в реалізації зовнішньополітичного порядку денного. Необхідно підкреслити, що у третьому підрозділі «Внутрішньополітичні фактори зміни міжнародної діяльності США», автор слушно наголошує, що порівнювати зовнішню політику президентів-демократів і президентів-республіканців досить складно, бо це є порівняння не двох конкретних особистостей, а двох різних політичних філософій, що безумовно є свідченням того, як внутрішньополітичні чинники зумовлюють зміст закордонної стратегії США (с.100). З огляду на це, доцільним і релевантним є запропоноване авторське бачення класифікації критеріїв ефективності сучасної зовнішньої політики США за президенства Дж. Буша –мол. і Б. Обами, що мали вплив на процес її еволюції, розподіляючи їх за трьома рівнями. Для першого рівня ефективності головне – здатність швидко стартувати, зводячи до мінімуму можливу протидію внутрішнього і зовнішнього політичного середовища. Другий рівень ефективності зовнішньої політики – здатність держави досягати бажаного результату в будь-яких умовах. Нарешті, третій рівень ефективності зовнішньої політики – здатність країни зберігати позитивну динаміку, утримуватися у векторі поступального руху по умовній траєкторії до більш сприятливих умов міжнародного середовища (с. 100-102).

Також варто погодитися з автором в тому, що особливе місце у формуванні і реалізації зовнішньополітичного курсу в США, як у відкритій політичній системі, посідає громадська думка, що розкрито на стор. 106-108 дисертації.

У *третьому розділі* на особливу увагу заслуговує розкриття дисертантом комплексу міжнародних взаємодій США за президенства Б.Обами у дво- та багатосторонніх форматах. Зокрема, автором проаналізовано пріоритети зовнішньої політики США у трансатлантичному регіоні (НАТО, ЄС), в азійсько-тихоокеанському регіоні і на Близькому Сході. Дисертант також аналізує імперативи зовнішньополітичної стратегії США щодо Російської Федерації, їхні еволюційні відмінності в рамках чотирьох етапів: реформування

РФ У. Клінтоном після розпаду СРСР, стримування Росії адміністрацією Дж. Буша-мол., спроби перезавантаження та конструктивної взаємодії під час першої і охолодження взаємовідносин під час другої каденції президента Барака Обама, з урахуванням зростання агресивності та неоімперських амбіцій у зовнішній політиці Росії у другій декаді ХХІ ст. Подібний багатоаспектний підхід дозволяє посилити практичну значущість розробки аналітичних сценаріїв щодо перспектив розвитку зовнішньої політики США.

Не оминає увагою автор також співпрацю України зі Сполученими Штатами Америки, аналізуючи її в останньому підрозділі третього розділу. Можна в цілому погодитися з твердженням О. Голованя, що для того, щоб подолати імідж України у сприйнятті Вашингтону як країни з периферійним значенням, яка знаходиться в орбіті російського зовнішньополітичного інтересу, Україна повинна приймати участь в ініціативах, у глобальних та регіональних питаннях, що є пріоритетними для США. До таких напрямків О. Головань включає, з-поміж іншого, європейську політику США, що охоплює протидію розповсюдженню ЗМУ, боротьбу з нелегальною міграцією, наркотрафіком, торгівлею людьми, протидію морському піратству, антитерористичні операції тощо. Цікавим є висновок автора, що потенційно можливі точки дотику з безпекових питань у співробітництві США-Україна можуть сформулювати модель даних відносин у майбутньому (с.158).

В кінці кожного розділу та роботи в цілому зроблено *висновки*, які цілком впливають з тексту дослідження. Загальні висновки дослідження відповідають поставленим науковим завданням.

В цілому, робота Голованя О.О. є самостійним і завершеним комплексним політологічним дослідженням. Вона є свідченням високого фахового рівня дослідника, його глибокої обізнаності у розглянутих питаннях.

За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць: 8 наукових статей, з яких 6 – у фахових виданнях, 1 стаття – у українському виданні, яке входить до міжнародної наукометричної бази даних IndexCopernicusInternational і 1 стаття – в іноземному науковому періодичному виданні, яке входить до міжнародної наукометричної бази даних

IndexCopernicusInternational; 3 статті – опубліковані за результатами міжнародних науково-практичних конференцій.

В представлених наукових працях відображені основні наукові положення та результати дисертаційної роботи.

Зміст дисертаційної роботи **повною мірою відбито у авторефераті**, який відповідає вимогам, що ставляться до авторефератів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Поряд з високою і позитивною оцінкою результатів дослідження слід виокремити деякі **дискусійні положення та недоліки**, які присутні в роботі.

- розкриваючи витoki і джерела американської зовнішньої політики, для дотримання логіки викладу матеріалу, варто було б у першу чергу зазначити, що «у США концептуальні положення міжнародної політики визначені у Стратегії національної безпеки» (с. 71), і після цього звернутися до доктринального характеру національної безпеки Сполучених Штатів Америки (с. 66-67);

- відзначаючи в цілому об'єктивність і зваженість оцінок автора, необхідно зауважити, що, аналізуючи підсумки діяльності Барака Обами у зовнішньополітичній сфері під час першої каденції, дисертант зосереджується виключно на його досягненнях (с. 94-95), та на якісних позитивних зрушеннях у відносинах США з міжнародними організаціями у цей період порівняно з політикою «маргіналізації» останніх, характерною для адміністрації Дж. Буша-мол. (с.99), і такий підхід шкодить загальному враженню збалансованості і виваженості дослідження;

- прогностичні оцінки зовнішньополітичного курсу Барака Обами під час другої каденції, наведені на с. 96, зокрема припущення, що Білий Дім «можливо братиме активну участь у допомозі Євросоюзу і Україні впоратися з російською кризою», потребують додаткових коментарів автора, зважаючи на гнучкі хронологічні рамки дослідження, які, фактично, охоплюють завершальний етап президентства Б.Обами;

- доцільно уточнити перелік ілюстративних прикладів досягнення адміністрацією Дж. Буша-мол першого та другого рівня ефективності

зовнішньої політики, до якого включено знищення Усами Бен-Ладена (с. 101), оскільки операція з ліквідації лідера Аль-Каїди була спланована та реалізована вже під керівництвом президента Барака Обама у 2010-2011 роках;

- на думку О. Голованя, зовнішня політика адміністрації Б. Обама досягла усіх трьох рівнів ефективності, представлених у наведеній авторській класифікації (с.101), що передбачає розвиток зовнішньополітичного курсу по умовній траєкторії до більш сприятливих умов міжнародного середовища. Проте, беручи до уваги динаміку подій 2014-2015 років, а саме дестабілізацію безпекової ситуації в Європі (агресія РФ, поширення тероризму), загострення кризи в Сирії, тощо, варто було б обґрунтувати бачення автора, у чому саме виявляється сприятливість сучасних умов міжнародного безпекового середовища для зовнішньополітичної діяльності США;

- характеризуючи взаємини США з Європою, О.Головань вказує на те, що Сполучені Штати «очолюють» НАТО (с.122), що є радше публіцистичною оцінкою, і потребує уточнення термінології;

- додаткової ваги аналізу відносин Сполучених Штатів з ЄС надало б висвітлення особливостей співробітництва з Великою Британією, в тому числі в контексті прагнень Лондона досягти особливих умов європейської інтеграції, адже без згадки про особливий трансатлантичний зв'язок США з ВБ цей елемент дослідження виглядає неповним;

- аналізуючи співпрацю України зі США, автору доцільно було б звернути увагу також на позицію адміністрації президента Барака Обама щодо посилення обороноздатності України в умовах гібридної війни з Російською Федерацією, в тому числі щодо надання Україні статусу «основного союзника поза НАТО». Такий підхід дозволив би актуалізувати практичне значення результатів дослідження;

Однак, висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і, загалом, не впливають якісний рівень виконаного наукового пошуку.

В цілому, запропонована до захисту дисертація на тему «Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові

науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему, яка полягає у концептуалізації особливостей еволюції зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки на сучасному етапі.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Таким чином, за актуальністю, новизною оприлюднених результатів та коректністю висновків, а також практичною значущістю дисертаційна робота Голован О.О. відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року №567, а автор – на присвоєння наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Офіційний опонент

О.Л. ОСАДЧА,

кандидат політичних наук (23.00.04),

ДП «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв»,

Головний координатор з політичних питань

Офісу зв'язку НАТО в Україні

Підпис засвідчую